

ВАРШАВСЬКА А. К.

Варшавська Аліна Костянтинівна, аспірантка кафедри історії української музики та музичної фольклористики Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського (Київ, Україна).

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4808-6934>

«І МЕРТВИМ, І ЖИВИМ...»: ПРОРОЧІ ІДЕЇ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В КАНТАТІ «ПОСЛАНІЄ» АНТІНА РУДНИЦЬКОГО

«Для нації – історія власної присутності у світі дає змогу крізь національне прозирати універсальне, тобто переломлювати загальнолюдський досвід у національну іпостась буття».

Сергій Кримський

Українська еміграційна культура – цікава й малодосліджена сторінка діаспорознавства. Майже три десятиліття після довгого забуття активно повертаються в нашу історію імена видатних її діячів, зокрема Антіна Рудницького – яскравого представника мистецької еліти американської діаспори. Його творчість охопила період у три чверті ХХ століття. Він був талановитим композитором, піаністом, диригентом, музично-громадським активістом, який пів життя мешкав у Сполучених Штатах Америки (1937–1975), однак залишався свідомим українцем, патріотом, котрий навіть в еміграції провадив діяльність, пов'язану з Україною, її історією та сучасністю.

У 1950–1960-ті роки митець подвоює зусилля у справі пожвавлення суспільного розвитку української громади в США. У 1959-му Антін Рудницький охоче відгукнувся на прохання діаспорян і Наукового товариства імені Тараса Шевченка (НТШ) до сотих роковин смерті Великого Кобзаря написати симфонічну кантату на текст невмирущого шевченківського Послання («І мертвим, і живим...»).

Кантата відіграла важливу роль в об'єднанні українських національних сил не тільки в США, а й у Європі, Австралії, Канаді. Цим було доведено, що держава Україна і віра в неї ніколи не згаснуть у серцях і душах українського народу як у діаспорі, так і в материковій Україні.

Ключові слова: діаспора, Тарас Шевченко, поезія, кантата «Послання».

Постановка проблеми. До поезії Т. Шевченка зверталася велика кількість композиторів діаспори. Це пояснюється тим, що для них образ митця віддзеркалював ностальгічні теплі згадки про Батьківщину. Окрім того, вони знаходили в Шевченковій поезії відгомін драматичної сучасності. Згадаємо твори композиторів-діаспорян, написані на вірші Т. Шевченка: «Тополя» Р. Придаткевича, літургія «Учітеся, брати мої» С. Туркевич-Лукіянович, «Неофіти» і «Давидові псалми» М. Кузана, солоспіви В. Грудина та М. Фоменка, вокальне тріо «Катерина» З. Лиська, «Б'ють пороги» П. Печеніги-Углицького та багато інших. Чимало композиторів української діаспори працювало й у кантатно-ораторіальних жанрах. Так вони хотіли відтворити образи героїв-вояків, філософів, мислителів, а також яскраві сторінки української історії. Ідеться, наприклад, про кантату «Мазепиним шляхом»

І. Білогруда, дві літургії М. Гайворонського, Літургію З. Лавришина та Літургію Г. Лапшинського тощо.

Із поезією Т. Шевченка пов'язана особлива сторінка спадщини А. Рудницького. Йдеться про кантату «Посланіє», осмислення і аналіз якої не відобразалося багато років у жодній із музикознавчих праць.

Аналіз досліджень і публікацій. Для написання даної статті були використані праці з проблем шевченкознавства (Г. Грабовича¹, І. Дзюби², М. Жулинського³, О. Забужко⁴, Є. Нахліка⁵, Н. Слухай⁶, Н. Чамати⁷); діаспорознавства (Н. Кривди⁸); теорії та історії музики (Б. Асаф'єва⁹, І. Лаврентьєвої¹⁰, Л. Мазеля¹¹, А. Рудницького¹², І. Способіна¹³, В. Холопової¹⁴).

Мета статті – беручи до уваги ідейно-сміслову спрямованість поеми Т. Шевченка «І мертвим, і живим...» розглянути засоби її музичного втілення у кантаті «Посланіє» А. Рудницького.

Для цього слід виконати такі завдання:

- проаналізувати матеріали літературознавчого й філософського походження, що стосуються смислових констант творчості Т. Шевченка;
- виявити особливості лібрето кантати;
- розглянути засоби музичного втілення змісту в кантаті «Посланіє» А. Рудницького.

Виклад основного матеріалу. А. Рудницький був одним із яскравих представників і палких прихильників Т. Шевченка. Твори його Шевченкіани різні за обсягом – від вокальних мініатюр («Три пісні на слова Т. Шевченка») до масштабних хорових полотен: «Гамалія», «Гайдамаки», «Посланіє».

Яскравим і досить показовим у творчості композитора є жанр симфонічної кантати¹⁵. Саме так він визначив рід твору «Посланіє» (ор. 35) на слова Кобзаря «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм...», написаного 1960 року.

¹ Грабович Г. Поет як міфотворець: семантика символів у творчості Тараса Шевченка. Київ: Критика, 1998. 206 с.; Грабович Г. Шевченко, якого не знаємо. Київ: Критика, 2014. 414 с.

² Дзюба І. З криниці літ: у 3 т. Т. 2. Київ: Києво-Могилянська академія, 2006. 976 с.

^{3 3} Жулинський М. Духовний будівничий України. Київ: Мистецтво, 2017. 320 с.

⁴ Забужко О. Шевченків міф України. Спроби філософського аналізу. Київ: Абрис, 1997. 146 с.

⁵ Нахлік Є. «І мертвим, і живим, і ненародженим...», і самому собі: Шевченкове ословлення минулого, сучасного й майбутнього та власної екзистенції / НАН України, Ін-т Івана Франка. Львів, 2014. 471 с.

⁶ Слухай Н. Світ сакрального слова Тараса Шевченка: монографія. Вид 2-ге, перероб. та доп. Київ: ВПЦ Київський університет, 2014. 224 с.

⁷ Чамата Н. Дослідження з поезики: вірш, жанр, композиція. Київ: КМА, 2016. 499 с.

⁸ Кривда Н. Українська діаспора: досвід культуротворення. Київ: Академія, 2008. 272 с.

⁹ Асаф'єв Б. Музыкальная форма как процесс. Изд. 2-е. Москва: Музыка, 1971. 373 с.

¹⁰ Лаврентьєва І. Вокальные формы в курсе анализа музыкальных произведений. Москва: Музыка, 1978. 80 с.

¹¹ Мазель Л. Стрoение музыкальных произведений: учеб. пособие. Изд. 3-е. Москва: Музыка, 1986. 528 с.

¹² Рудницький А. Українська музика: історично-критичний огляд. Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1963. 406 с.

¹³ Способин І. Музыкальная форма. Изд. 6-е. Москва: Музыка, 1980. 400 с.

¹⁴ Холопова В. Теория музыки: мелодика, ритмика, фактура, тематизм. Санкт-Петербург: Лань, 2002. 368 с.

¹⁵ Рудницький А. Українська музика: історично-критичний огляд. Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1963. С. 175.

Починаючи працювати, композитор запланував певний склад виконавців і виписав його у хоровій партитурі: «Симфонічна поема для мішаного хору, сопрано і барітона соло, і великої оркестри»¹. На жаль, митцю не вдалося оркеструвати твір, однак зберігся автограф партії фортепіано, що супроводжує хор.

У 1959-му виникла ідея створити композицію до 100-х роковин по смерті поета, і Наукове товариство імені Т. Шевченка хотіло відзначити таку важливу дату не буденним, а святковим концертом. Захід у Нью-Йорку мав відбутися за участі репрезентаційних, тобто збірних хорів. Пропозиція щодо написання твору надійшла до А. Рудницького.

«Почав я переглядати “Кобзар” – і постійно повертався до “Послання”», – пише композитор у монографії «Про музику і музук»². Ця поезія вабила його глибиною ідеї, різнобарвністю настроїв, від таємничо-ліричного вступу, драматичних закликів «Розкуйтеся, братайтеся!» або «Схаменіться! Настане суд!» аж до величних, на той час актуальних і мудрих віщих фраз «В своїй хаті своя правда, і сила, і воля!», «Учітеся, брати мої» чи «Обніміте, брати мої, найменшого брата».

Ця поезія ще раз пробудила бажання донести через відстань до братів-українців глибокі судження поета, їхні смисли та ідеї. Чим глибше А. Рудницький усвідомлював слова Т. Шевченка, тим активніше вирувала його музична фантазія. Подумки з'являлися і звучали мелодії, теми, ритмічні й гармонічні звороти, вокальні та оркестрові уривки. «Очевидно, від самого початку мені було ясно, що ця могутня поема потребує аналогічного могутнього, музично-монументального оформлення»³, – згадує митець. Твір став набувати певної структури.

Робота над поемою «Послання» проходила досить швидко. У травні 1960 року її було закінчено.

Згідно з початковим задумом, твір мало виконувати кілька хорів, однак композитор ухвалив доволі ризиковане рішення заспівати «Послання» тільки своїм колективом – філадельфійським «Кобзарем». Адже опус великий, складний для осмислення і вивчення партій, що для учасників-аматорів було досить важким завданням. Однак, знаючи можливості «Кобзаря», митець приступив до праці. Хористи дуже швидко опанували партитуру і виконали її. Партію фортепіано відтворила знана піаністка-діаспорянка Р. Гарасимович. Солістами були всесвітньо відомі баритон Л. Рейнарлович, сопрано М. Ясінська-Мурована й Є. Власенко, партію віолончелі доручили синові композитора Доріану.

Серед десятків написаних протягом довголітньої творчої діяльності опусів різного розміру і масштабу саме «Послання» стало тим твором, яким композитор пишався до кінця життя. Із розмов автора з сином Романом зрозуміло, що Антін Іванович був повністю задоволений роботою і тим, що все задумане ним вдалося втілити.

Отже, поему «Послання» вперше представив широкій публіці мішаний хор «Кобзар» на завершення Шевченківського вечора 10 березня 1962 року у Філадельфії на концерті під назвою «Кобзар Кобзареві». Партію супроводу вели на двох фортепіано Р. Гарасимович і Р. Рудницький. Концерт повторили 8 квітня 1962 року в Нью-Йорку. А 23 травня 1964-го «Кобзар» разом із хором «Трембіта» з Ньюарка заспівали «Послання» з оркестром Музичної академії у ювілейному концерті до 150-річчя від дня народження Т. Шевченка у Філадельфії. Того самого року 27 червня ці ж

¹ Цитата з хорової партитури, виписана композитором власноруч.

² Рудницький А. Українська музика: історично-критичний огляд. Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1963. С. 116.

³ Рудницький А. Українська музика: історично-критичний огляд. Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1963. С. 117

хори виконували «Посланиє» з симфонічним оркестром у концерті з нагоди відкриття пам'ятника Т. Шевченку у Вашингтоні. Концерти хору «Кобзар» із «Посланиєм» також тоді відбулися у Чикаго (28 листопада), Клівленді й Торонто. 12 грудня 1970-го хор «Кобзар» заспівав «Посланиє» у концерті на відзначення Золотого ювілею – 50-річчя творчості та музичної діяльності Антіна Івановича Рудницького.

З особистих бесід авторки статті зі старшим сином композитора Р. Рудницьким стає зрозумілим, що твір став «однією з найкращих робіт батька»¹. І додав: «Він тоді зазнав значної популярності на теренах США та Канади»². Йшлося про неодноразові виступи Антіна Івановича як диригента з хором «Кобзар», організованого ним ще 1953 року. Саме «Посланиєм» А. Рудницький вписав значну сторінку у розвиток української Шевченкіани в далекому зарубіжжі, серед діаспорян.

Поєму «Посланиє» було надруковано за підтримки Наукового товариства імені Т. Шевченка, до котрого 1959 року композитор увійшов як діючий член. Твір довгий час вважався знаковим в усій мистецькій діаспорі, тому його видання оформлене належним чином: тверда обкладинка, відмінна якість художнього оформлення, паперу тощо.

Ідейно-сміслові спрямування поеми Т. Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє» є важливою складовою ідейного задуму композитора. «Шевченкове слово – духовний код української нації, – пише М. Жулинський, – <...> пробуджує почуття національної честі та гідності, поваги й любові до рідної культури, мови, звичаїв»³.

Шевченкова поезія давно стала найважливішою і нетлінною частиною духовного світу українського народу. Шевченко – це той геній, яким живуть, до чийх ідей і думок повертаються всі покоління, черпаючи у його творчості силу, знаходячи розраду і надію.

Г. Грабович уявляє Тараса Шевченка поетом-пророком, який, «немов шаман, служить посередником між минулим і сучасним, сучасним і майбутнім...» А історичні розуміння про поета пояснює не антропоцентризмом, а міфоцентризмом, що має три ознаки:

- метаісторія (тобто, постійні трансформації історичного змісту в символічний та міфологічний);
- колективна народна пам'ять та мораль;
- духовно відроджувальна визвольна функція⁴.

Оксана Забужко вважає: «<...> саме Шевченкові належить в українській інтелектуальній історії честь відкриття цього синтетичного погляду на свою національну (етнічну) спільноту як на єдиний, розгорнутий в універсально (відкритому) часі й просторі континуум, саме в лоні Шевченкового міфу відбулося зародження того, що можемо з повним правом визначити, як українську національну ідею»⁵.

Україна для Т. Шевченка – це не тільки краєвиди, територія, історія і буття українського етносу, національна пам'ять і національний сором, не лише його Батьківщина, місце народження, рідна мова, культура, поразки й перемоги, народні

² Із бесід авторки з сином композитора у вересні 2020 року.

³ Там само.

¹ Жулинський М. Духовний будівничий України. Київ: Мистецтво, 2017. С. 1.

² Див.: Грабович Г. Поет, як міфотворець: семантика символів у творчості Тараса Шевченка. Київ: Критика, 1998. С. 149–151, 153, 154, 157, 161.

³ Забужко О. Шевченків міф України. Спроби філософського аналізу. Київ: Абрис, 1997. С. 101, 102.

перекази й легенди. Це насамперед національна мрія і міф, українська ідея як ідеал гармонійного співбуття усіх – «і мертвих, і живих, і ненароджених» українців, нині суцільних в Україні та за її межами і тих, хто в майбутньому житиме на цій «оновленій землі».

Не менш глибоко і концепційно визначає поезію митця український літературознавець і політик Микола Жулинський у монографії, присвяченій життєтворчості Т. Шевченка. Учений виділяє п'ятнадцять образів, тем, сюжетів, мотивів, символів, якими сповнена літературно-мистецька творчість поета. Серед них ті, що стосуються безпосередньо поеми «І мертвим, і живим...», датованої 1845 роком. Особливо виокремлено такі смислові константи, як «слава», «ідеал» і «слово». Український літературознавець Іван Дзюба, говорячи про мотиви творчості Т. Шевченка, також звертає увагу на незмінність сенсів понять «слово» і «слава», однак не виділяє «ідею», як це робить М. Жулинський, розглядаючи натомість у такому значенні категорію «родина».

Зупинімося на цьому детальніше. Першою смисловою константою є «слава», що несе кілька функціональних навантажень. Дослідник застерігає земляків від пихатого звеличення й закликає самокритично і відповідально озирнутися на справи предків, цінуючи історію Батьківщини:

...Тую славу. Та читайте
Од слова до слова,
Не минайте ані титли,
Ніже тії коми..,

Поняття «слава» для Шевченка стає атрибутом національного буття («козацька слава», «наша славная країна», «слава України»). Воно демократизоване і соціалізоване, а водночас сповнене історичного змісту, побутуючи як культуротворче («наша правда», «наше слово», «і розум наш»). «Слава – це правда буття України, модус самоствердження українського народу»¹.

Поет вірить, що натхнення, породжене болем за Україну і щирою правдою, як нове слово, постане між людьми і вони «забудуть срамотню, давню годину», «оживлять добру славу» своїх історичних діянь.

Інша смислова константа полягає в тому, що «ідеальні» відносини у країні поет вбачав у здатності національної душі відкритися порозумінню, злагоді, дотриманню спільної думки та національної єдності. В останніх рядках поеми «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм...» Т. Шевченко спроектував міфоідеал майбутнього життя в Україні, яким хотів би бачити його на Батьківщині:

Благословить дітей своїх	І оживе добра слава,
Твердими руками	Слава України,
І діточок поцілує	І світ ясний, невечерній
Вольними устами.	Тихо засіяє...
І забудеться срамотня	Обніміться ж, брати мої.
Давня година,	Молю вас, благаю!

Читаючи ці рядки, відчуваємо глибокий біль і переживання поета від заподіяних Україні кривд своїми ж, не чужими людьми, а «рідними» правителями, що приводило до гіркого визнання періодів національного розбрату й охолодження національної душі. Тобто, на противагу багатству, рангам, статусу, в цьому творі відчувається постійний заклик до ідеальної спільності, рівноправ'я, зв'язку між людьми:

¹ Дзюба І. З криниці літ: у 3 т. Т. 2. Київ: Києво-Могилянська академія, 2006. С. 452.

Доборолась Україна
До самого краю.
Гірше ляха свої діти
Її розпинають.

І, нарешті, ще одна важлива смислова константа – це «слово» в поезії Шевченка, що має ідею проростати і зміцнюватися у свідомості та душах українського народу. Воно виконує функцію духовного наставництва, просвітителя душ, що часто ставали не вільними у життєвому виборі. На думку І. Дзюби, «слово» для Т. Шевченка – та рушійна сила, якою володів не тільки він сам, а й слово володіло ним. Слово боронило всіх «малих», «німих» і скривджених. Саме у ньому – найглибший зміст думок, які він подумки посилав додому, в Україну. Воно підносилося до рівня сутнісного поняття, що уособлювало духовність кожної людини, а тому і її мовну практику.

Поет надсилає гнівне й водночас благальне «слово» до тих, хто експлуатує і бере великі гроші «з братів незрячих, гречкосіїв», хто цурається своєї мови, традицій, історії. Чи не можемо запитати в себе: «Чиї сини? Яких батьків? Ким? За що закуті?» Т. Шевченко досить різко висловлюється, таврує та зачіпає тих, хто зміг зраджувати й догоджати, незалежно від чину й статусу, які проливали кров «за Москву і Варшаву», а тепер пишається тим, що ходить у ярмі «ще лучше, як батьки ходили».

Раби, подножки, грязь Москви,
Варшавське сміття...

Таким грізним закликком Шевченко звертається не лише до «мертвих, і живих», а й до «ненароджених земляків» своїх «в Україні і не в Україні», пророчо застерігаючи їх від повторення ганебних вчинків – зрадництва й самоприниження. Однак усе одно митець вірить у те, що від кореневої системи старого дерева – із глибини національного роду ростуть зелені парості, «які вибувають і знесуть трон тих, хто присмоктався до старого дуба»¹.

Недарма про Шевченкове слово кажуть, що воно пророче й відкриває істину незрячим, глухим і німим, захищає убогі душі та долітає завжди до Господа. Поет розуміє, що без національно свідомої еліти, без тих, хто не схилив голову, забувши про біди й кривди рідного народу, не відродити свій край і не розбудити від сну національного забуття. Єдність і відсутність диференціації в ідеальній спільноті найкраще втілюється в образі нації як спільного дому:

Розкуйтеся, братайтеся,
У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі.

Цілісність авторської концепції відтворено у «Посланії» А. Рудницького. Головний поетико-драматургічний стрижень лібрето кантати розвивається від образу трагедійного стану країни («Гірше ляха свої діти / Її розпинають» або «І потече сторіками / Кров у синє море») через риторичні вислови («Учітеся, читайте, / І чужому научайтесь») до трансформації настроїв песимізму й зневіри, пророчих тверджень («забудеться срамотня / давня година») і віри в те, що «оживе добра слава / Слава України».

¹ Жулинський М. Духовний будівничий України. Київ: Мистецтво, 2017. С. 158.

А. Рудницький так пояснив драматургічний задум: «Ціла поема, як її написав Шевченко, відразу мені здавалася задовгою для музично-вокального твору і чимало її рядків, на мою думку, послабили б у музиці враження сильніших попередніх. Тому я й вибрав з поеми тільки те, що мені здавалося найосновніше для композиції й що давало можливість контрастів та виразного поділу на окремі частини»¹.

Слова, які обирає митець, передають образ України, слави та ідеалу, містять пророцтва про майбутню долю України. Тобто композитор навмисне обирає такий ідейно-смісловий стрижень, у якому було б висвітлено пророческе слово про трагедію української історії аж до мрії народного прозріння, єднання на основі миру, злагоди, волі, любові разом із національною ідеєю. А. Рудницький продовжує, як і всі діаспоряни, будувати міф про Україну, що несе в собі пам'ять і прагнення повернутися з чужини на омріяну рідну землю.

Кантата складається з чотирьох частин. Починається твір урочисто, *Maestoso*, короткою інструментальною інтродукцією, що налаштовує слухача на емоційну атмосферу, образ твору, жанр.

Перша частина (*Grave*) написана у двочастинній формі. Розділи відрізняються жанрами, тональними центрами, розміром, темпоритмом промовляння слів. Кожен завершується інструментальною каденцією. Перший – гомофонно-гармонічного зразка, являє собою також двочастинну форму, що поділена відповідно до поетичних рядків: «І світає, і смеркає», «Подивіться на рай тихий».

Одразу зауважимо, що партія хору відповідає синтагматичному та фразовому поділу поетичного тексту. Композитор виокремлює їх довгими тривалостями, паузами та гармонічними зв'язками у фортепіанній партії.

До категорії «родина», а точніше до її розколу, можна віднести фрази, що передають внутрішньодержавний розбрат: «Кайданами міняються», «Правдою торгують», «І Господа зневажають». Усі три вирази композитор вирішує шляхом виключення усіх голосів хору, окрім баса, партія фортепіано підтримує стан напруги завдяки тремоло низки зменшених септакордів. Вони не мають поділу на синтагми, однак мають виділені слова. У першому випадку слово «міняються», сенс якого композитор виявляє за допомогою поступового руху в межах малої терції з поверненням на початковий звук *re*. У другому ж – «торгують» – поступовим висхідним секундовим рухом тріолей *сі – мі*. Третю фразу «І Господа зневажають» композитор підкреслює секундовим рухом від ноти *фа* першої октави до *ля* малої, при цьому кожен склад слова припадає на одну ноту. Особливо привертає увагу фраза «Розкуйтеся, братайтеся», що проєктує смислову константу «слово», в якій присутні дві синтагми.

Другий розділ першої частини – хорова чотириголосна fuga на дві фрази «В своїй хаті своя правда» та «І сила, і воля». У її музиці досить показовою є орієнтація на інтонаційний і гармонічний стиль М. Лисенка. Особливість гармонічної мови митця – інтенсивні мажоро-мінорні підміни акордів. Нестабільний тональний план на початку fugи компенсується масованим закріпленням *мі-бемоль мажору* в кінці першої частини.

Фортепіанна постлюдія починається мелодичною цитатою М. Вербицького «Ще не вмерла Україна» на $\frac{3}{4}$ (*мі-бемоль мажор*, *соль мажор*), що зайвий раз підкреслює патріотичні наміри А. Рудницького у творчості. Постлюдію побудовано на матеріалі хорової fugи зі зменшеними септакордами й нонакордами. Напружені гармонічні блукання надають звучанню експресивності та приводять до барвистого

² Рудницький А. Про музику і музик. Нью-Йорк: НТШ, 1980. С. 116.

емоційного заспокоєння наприкінці. Це викликає аналогії із пізньоромантичними експериментами Р. Вагнера, Г. Малера, Б. Лятошинського (їхні великі септакорди).

Друга частина – *Andante semplice* на слова «Нема на світі України, немає другого Дніпра!» Порівняно з іншими, вона досить невелика за розмірами. Із перших звуків відчувається глибока туга композитора за рідною землею. Форма двочастинна, поділена за рахунок хорового виконання без супроводу між частинами. Музика за характером доволі спокійна та щемлива, баркарольного типу, побудована на вельми простому матеріалі, однотематична.

Третя частина – кульмінація драматургії. У ній відтворено Шевченкові пророчі застереження на слова «Доборолась Україна». Композитор нівелює тональні центри, використовуючи нестійкі акорди і септакорди. Швидше за все це пов'язано з вербальним текстом, емоціями тривоги, застереження. До моменту кульмінації А. Рудницький у частинах II–IV використовує в хоровій партії локрійський лад від сі. Попри те, що фортепіанна партія є другорядною, на мою думку, роль її не зменшується, а навпаки – вона доповнює вокальні партії, тим самим стаючи на рівних із ними.

Четверта частина на слова «Учітеся, брати мої» є розв'язанням конфлікту і затверджує головні драматургічні ідеї. Вона побудована на темах з інтерлюдії. Форма двочастинна. Перша частина розмірена, виписана довгими (половинними й цілими) тривалостями. Тут імітується читання повчання для українського народу. Другий розділ починається зі слів «Обніміте ж, брати мої».

Висновки. Для української музичної історії, принаймні останніх 120 років починає відкриватися величезний духовний потенціал діаспори, яка має власну культуру, систему цінностей. Вона ствердилась як явище панетнічне зі своїм розмаїтим набором центрів розташування, джерел, документацією, спадщиною, особистостями. Однією з таких унікальних постатей є і А. Рудницький, життєтворчий шлях і надбання якого доповнить сторінки історії української музики.

Вибір поезії Шевченка був свідомим не тільки тому, що відбувався у ювілейний рік. Образ Т. Шевченка, поета-пророка, національного символу нашої держави, став культовим не лише на теренах материкової України. Він засвідчив свою винятково важливу роль у формуванні національної ідентичності й колективної етнонаціональної цілісності усіх роз'єднаних, розкиданих по світу українців. Головною і визначальною ідеєю Шевченкових поглядів на майбутню долю України було духовне воскресіння, національне прозріння українського народу, братання у єдиній родині.

Автор лібрето обрав і скомпонував текст таким чином, щоб розкрити теми, які хвилювали українських емігрантів. Лібрето можна умовно розділити на чотири сегменти, відповідно до поділу музичних частин. Перший сегмент митець розпочинає досить песимістично, зберігаючи ідеї Т. Шевченка. У ньому композитор характеризує знедолений український народ, передає ностальгічні настрої, які актуалізують тугу і любов до Батьківщини. Другий сегмент із поеми є близьким самому А. Рудницькому, оскільки композитор пройшов довгий шлях по чужих країнах і знає, де лежить його душа. Через кров, пролиту нашими предками, Україна розвивається, і народ хоче жити «на своїй Богом даній землі»¹, – цю ідею висвітлено в третій частині лібрето. Натомість рядки «Доборолась Україна» торкаються внутрішньо-психологічних питань, розтину України, а найголовніше – недостатнє цінування свого. Четвертий сегмент тексту лібрето набуває ідеалістичного характеру. Це ті візії, які композитор вбачає у майбутньому і передає послання «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм...»

¹ Слова з поезії Марії Сладкової.

Музичний матеріал кантати свідомо скерований на збереження традицій Лисенкових кантатно-ораторіальних жанрів. Відчуваються колористичність гармонічного мислення М. Мусоргського, пізньоромантичні експерименти Р. Вагнера, Г. Малера, Б. Лятошинського.

Кантата «Посланіє» – знаковий твір для мистецької української діаспори США. Твір гучною хвилею прокотився багатьма містами Америки й Канади. Обрана поема Тараса Шевченка свідчить про сум і тугу діаспорян за Батьківщиною, які композитор передав досить щемливо й душевно.

Стаття надійшла до редакції 4.07.2021 року

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Асафьев Б. Музыкальная форма как процесс. Изд. 2-е. Москва: Музыка, 1971. 373 с.
2. Грабович Г. Поет як міфотворець: семантика символів у творчості Тараса Шевченка. Київ: Критика, 1998. 206 с.
3. Грабович Г. Шевченко, якого не знаємо. Київ: Критика, 2014. 414 с.
4. Дзюба І. З криниці літ: у 3 т. Т. 2. Київ: Києво-Могилянська академія, 2006. 976 с.
5. Жулинський М. Духовний будівничий України. Київ: Мистецтво, 2017. 320 с.
6. Забужко О. Шевченків міф України. Спроби філософського аналізу. Київ: Абрис, 1997. 146 с.
7. Кривда Н. Українська діаспора: досвід культуротворення. Київ: Академія, 2008. 272 с.
8. Лаврентьева И. Вокальные формы в курсе анализа музыкальных произведений. Москва: Музыка, 1978. 80 с.
9. Мазель Л. Строение музыкальных произведений: учеб. пособие. Изд. 3-е. Москва: Музыка, 1986. 528 с.
10. Нахлік Є. «І мертвим, і живим, і ненародженим...», і самому собі: Шевченкове ословлення минулого, сучасного й майбутнього та власної екзистенції / НАН України, Ін-т Івана Франка. Львів, 2014. 471 с.
11. Рудницький А. Про музику і музик. Нью-Йорк: НТШ, 1980. 336 с.
12. Рудницький А. Українська музика: історично-критичний огляд. Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1963. 406 с.
13. Слухай Н. Світ сакрального слова Тараса Шевченка: монографія. Вид 2-ге., перероб. та доп. Київ: ВПЦ Київський університет, 2014. 224 с.
14. Смілянська В., Чамата Н. Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка: монографія. Київ: Вища школа, 2000. 207 с.
15. Способин И. Музыкальная форма. Изд. 6-е. Москва: Музыка, 1980. 400 с.
16. Холопова В. Теория музыки: мелодика, ритмика, фактура, тематизм. Санкт-Петербург: Лань, 2002. 368 с.
17. Чамата Н. Дослідження з поезики: вірш, жанр, композиція. Київ: КМА, 2016. 499 с.

REFERENCES

1. Asafiev, B. (1971) *Muzykal'naya forma kak protsess.* [Muzykalnaia forma kak protsess.] Izd. 2. Moscow: Muzyka. 373 p. [In Russian].
2. Grabovich, G. (1998) *Poet yak mifotvorets': semantyka symboliv u tvorchosti Tarasa Shevchenka.* [Poet yak mifotvorets: semantyka symboliv u tvorchosti Tarasa Shevchenka] Kyiv, Krytyka. 206 p. [in Ukrainian].
3. Grabovych, G. (2014) *Shevchenko, yakoho ne znayemo.* [Shevchenko, yakoho ne znaiemo.] Kyiv: Krytyka. 414 p. [in Ukrainian].
4. Dzyuba, I. (2006) *Z krynytsi lit: u 3 t. 2.* [Z krynytsi lit: u 3 t. T. 2] Kyiv: Kyevo-Mohylyans'ka akademiya. 976 p. [in Ukrainian].
5. Zhulyns'kyu, M. (2017) *Dukhovnyu budivnychyu Ukrayiny.* [Dukhovnyi budivnychy Ukrayiny.] Kyiv, Mystetstvo. 320 p. [in Ukrainian].
6. Zabuzhko, O. (1997) *Shevchenkiv mif Ukrayiny. Sproby filosofskoho analizu.* [Shevchenkiv mif Ukrayiny. Sproby filosofskoho analizu.] Kyiv, Abris. 146 p. [in Ukrainian].

7. Kryvda, N. (2008) Ukrayins'ka diaspora: dosvid kul'turotvorennia. [Ukrainska diaspora: dosvid kulturotvorennia] Kyiv, Akademiya. 272 p. [in Ukrainian].
8. Lavrenteva, Y. (1979) Vokalnye formy v kurse analiza muzykalnykh proyzedenyi. [Vokalnye formy v kurse analiza muzykalnykh proyzedenyi.] Moskva, Muzyka. 80 p. [In Russian].
9. Mazel, L. (1986) Stroenye muzykal'nykh proyzedenyi: ucheb. posobyе. [Stroenye muzykalnykh proyzedenyi] №3. Moskva, Muzyka. 528 p. [In Russian].
10. Nakhlik, E. (2014) «I mertvym, i zhyvym, i nenarozhdennym...», i samomu sobi: Shevchenkove oslovlennya mynuloho, suchasnoho y maybutn'oho ta vlasnoyi ekzystentsiyi [«I mertvym, i zhyvym, i nenarozhdennym...», i samomu sobi: Shevchenkove oslovlennya mynuloho, suchasnoho y maibutnoho ta vlasnoi ekzystentsii] NAN Ukrayiny, In-t Ivana Franka. Lviv. 471 p. [in Ukrainian].
11. Rudnytsky, A. (1980) Pro muzyku i muzyk. [Pro muzyku i muzyk.] New-York: NTSH. 336 p. [in Ukrainian].
12. Rudnytsky, A. (1963) Ukrayins'ka muzyka: istorychno-krytychnyy ohlyad. [Ukrainska muzyka: istorychno-krytychnyi ohliad] Myunkhen: Dnirova khvylya. 406 p. [in Ukrainian].
13. Slukhay, N. (2014) Svit sakralnoho slova Tarasa Shevchenka [Svit sakralnoho slova Tarasa Shevchenka] Monograph. Vyd 2-he., pererob. ta dop. Kyiv: VPTS Kyivivs'kyi universytet, 2014. 224 p. [in Ukrainian].
14. Smilyanska, V., Chamata N. (2000) Struktura i smysl: sprobа naukovoyi interpretatsiyi poetychnykh tekstiv Tarasa Shevchenka [Struktura i smysl: sprobа naukovoyi interpretatsii poetychnykh tekstiv Tarasa Shevchenka] Monograph. Kyiv, Vyshcha shkola. 207 p. [in Ukrainian].
15. Sposobin, I. (1980) Muzykal'naya forma. [Muzykalnaia forma.] edit №6. Moskow, Muzyka. 400 p. [In Russian].
16. Kholopova, V. (2002) Teoriya muzyki: melodika, ritmika, faktura, tematizm. [Teoriya muzyky: melodyka, rytmyka, faktura, tematyzm.] Sankt-Peterburg, Lan. 368 p. [In Russian].
17. Chamata, N. (2016) Doslidzhennya z poetyky: virsh, zhanr, kompozytsiya. [Doslidzhennia z poetyky: virsh, zhanr, kompozytsiia.] Kyiv, KMA. 499 p. [in Ukrainian].

VARSHAVSKA ALINA

Alina Varshavska, post graduate student of the Department of History of Ukrainian Music and Musical Folklore of the National Music Academy of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4808-6934>

«BOTH DEAD AND ALIVE...»: PROPHETIC IDEAS OF TARAS SHEVCHENKO IN ANTIN RUDNYTSKY'S CHANNEL «POSLANIE»

Ukrainian emigration culture is an exciting and understudied page of diaspora research. Almost three decades after a long life, the names of its prominent figures are actively returning to the history of our culture, in particular Antina Rudnytsky - the primary representative of the urban elite of the American diaspora. The life-giving work of washing covered the period three-quarters of the twentieth century. He was a talented composer, pianist, conductor, music, and public figure who lived half of his life in USA (1937-1975). Still, He remained a conscious Ukrainian, a patriot who, even in exile, carried out activities related to Ukraine, its history, and modernity.

In the 1950s and 1960s, the composer redoubled his decision to develop the Ukrainian diaspora's public life actively. In 1957, Antin Rudnytsky willingly responded to the request of the community and the Taras Shevchenko Scientific Society to write a symphonic cantata on the words of the immortal Shevchenko's Message ("To both the dead and the living ...") on the centenary of Taras Shevchenko's death.

The cantata "Poslanie" played an essential role in uniting the Ukrainian national forces in the United States and Europe, Australia, and Canada. This proved that the state of Ukraine and faith in them would never fade in the hearts and souls of the Ukrainian people, both in the diaspora and in mainland Ukraine.

Keywords: diaspora, Taras Shevchenko, poetry, cantata "Poslanie".

Варшавская А. К. «И мертвым, и живым...»: пророческие идеи Тараса Шевченко в кантате «Послание» Антина Рудницкого

Украинская эмиграционная культура – интересная и мало исследованная страница диаспороведения. Почти три десятилетия после долгого забвения активно возвращаются в историю нашей культуры имена выдающихся ее деятелей, в частности, Антина Рудницкого – яркого представителя элиты американской диаспоры. Жизнетворчество композитора охватило период трех четвертей XX века. Он был талантливым композитором, пианистом, дирижером, музыкально-общественным деятелем, который половину жизни провел в Соединённых Штатах Америки (1937–1975), однако остался сознательным украинцем, патриотом, который даже в эмиграции вел деятельность, связанную с Украиной, ее историей и современностью.

В 1950–1960-е годы композитор принимает решение ускорить активное развитие общественной жизни украинской диаспоры. В 1959 году он охотно откликнулся на просьбу общины и Научного общества имени Тараса Шевченко (НТШ) к сотой годовщине смерти Великого Кобзаря написать симфоническую кантату на текст бессмертного шевченковского Послания («И мертвым, и живым...»).

Кантата «Послание» сыграла немаловажную роль в объединении украинских национальных сил не только в США, но и Европе, Австралии, Канаде. Этим было доказано, что государство Украина и вера в него никогда не угаснут в сердцах и душах украинского народа как в диаспоре, так и материковой Украине.

Ключевые слова: диаспора, Тарас Шевченко, поэзия, кантата «Послание».